

Levend ben je nooit voltooid

Stervenshulp | In het Filosofisch Eifital analyseren twee denkers een actuele vraag. De discussie over 'voltooid leven' is afgelopen maanden hoog opgelopen. De twee spelers uit het eifital willen graag een paar stappen terug, voor het te laat is.

MARC VAN DIJK

Het kabinet verraste de Kamer in oktober met een brief waarin werd voorgesteld om ouderen die hun leven 'voltooid' achten de mogelijkheid te bieden om stervenshulp te krijgen. Terwijl de commissie-Schnabel juist had geconstateerd dat zo'n uitbreiding van het euthanasiepalet niet nodig was.

Speciaal voor deze taak opgeleide 'stervenshulpbegeleiders' zouden in alle gevallen moeten toetsen of er geen sprake is van manipulatie door derden, noch van een depressie, een te verhelpen klacht

of gril.

Of het kabinet-Rutte II nog vóór de verkiezingen met een concreet wetsvoorstel komt, is onduidelijk. Twee leden van het Filosofisch Eifital, de één omringd door jonge kinderen, de ander net gepensioneerd, vrezen dat ons denken alleen al door dit debat steeds verder opschuift in een moreel verwerpelijke richting. En dat doen ze zonder beroep op God.

Paul van Tongeren, emeritus hoogleraar wijsgerige ethiek in Nijmegen en Leuven: "Het is een illusie dat mensen autonoom zouden kunnen beslissen dat hun leven voltooid is. Als deze nieuwe praktijk er komt, zullen mensen onvermijdelijk de druk gaan voelen om zich af te vragen of hun leven niet onderhand voltooid is. Beweren dat je immuun bent voor dergelijke invloeden is net zoiets als zeggen dat reclame op jou geen enkele vat heeft. De invloed van 'voltooid leven' is nu al zichtbaar in de discussie over de stijgende zorgkosten. De Frans-Joodse denker Levinas zei dat de ergste tirannie eruit bestaat dat de onderworpen zelf gaat willen wat de tiran van hem eist. 'Dat men slavenzielen kan maken is misschien wel de weerlegging van de menselijke vrijheid', schreef hij. Dat dreigt nu te gebeuren: de vraag naar de 'voltooidheid' zal net zolang impliciet en expliciet klinken, tot het de wens van de ouderen zelf is geworden."

Alicja Gescinska, Pools-Vlaams filosoof en schrijver: "VVD-Kamerlid Arno Rutte gaf onbedoeld de beste reden om dit concept in de prullenbak te gooien. Hij redeneerde dat het idee om een minimumleeftijdsgrens in te stellen bedenkelijk was, omdat mensen dan de indruk zouden krijgen dat ze boven die bepaalde leeftijd overbodig zouden zijn. Daar is geen speld tussen te krijgen. Maar wat suggereer je dan door géén leeftijdsgrens in te stellen? Daarmee breid je de groep van mensen die

potentieel overbodig zijn uit tot de hele bevolking. Als de doodswens bepalend moet worden, zou leeftijd er inderdaad niet toe moeten doen. Maar dan moet je consequent zijn en ook de 'redelijke doodswens' van een veertigjarige honoreren. Alleen al hieraan zie je dat het onmogelijk is om heldere criteria op te stellen voor de voltooidheid van een leven."

Van Tongeren: "Nog fundamenteler: kan een mens eigenlijk wel dood willen? Iets 'willen' betekent eigenlijk altijd: jezelf voorstellen in het bezit van datgene wat je nu wilt. Maar bij de dood is dat onmogelijk. Hoe kan je 'dood willen' als het onmogelijk is om jezelf voor te stellen in die toestand van dood-zijn? Er zit iets illusoirs in de wil die zegt: mijn leven is voltooid, ik wil dat het afgelopen is. Je doet alsof je jezelf kunt voorstellen als degene die nog over zijn voltooide leven heen kijkt."

Gescinska: "Logisch gezien klopt dat wel, maar deze redenering gaat voorbij aan de menselijke ervaring. Het feit dat we niet weten wat de dood inhoudt betekent niet dat er geen doodsverlangens bestaan. De vraag is alleen hoe wij dat verlangen beantwoorden."

Van Tongeren: "Ik wil de gevoelsauthenticiteit van iemand die zegt dat zijn leven voltooid is, niet in twijfel trekken. Ik denk alleen dat iemand zich op een heel authentieke wijze kan vergissen. Niet alleen het recht op autonomie, maar ook het vermogen tot zelfbeschikking zelf is geenszins evident. Augustinus is de eerste die deze autonome wil beschrijft. Het is veelzeggend dat juist hij enorm worstelt met dat vermogen, dat hij zelf introduceert. In zijn 'Belijdenissen' beschrijft hij hoe hij eindeloos betwijfelt of hij zich moet laten dopen. Het uiteindelijke besluit komt doordat hij zich overgeeft aan het toeval. Juist in de kern van de menselijke macht tot zelfbepaling zit een zekere onmacht."

"Dat kun je herkennen als je zelf voor existentiële keuzes staat; je kunt wikken en wegen tot je een ons weegt, maar op een gegeven moment geef je je over en gá je. De persoon die meent zijn levenseinde te kunnen regisseren, miskent deze machteloosheid. En dat geldt zeker voor een staat die dit in een wet reguleert."

Gescinska: "Ik denk dat we moeten uitkijken met de toenemende medicalisering van existentiële vraagstukken. Het begrip 'voltooid leven' is een existentieel, filosofisch vraagstuk. Dat is anders dan wanneer we het hebben over euthanasie bij terminale ziektes of zware psychische aandoeningen. Dan gaat het om medische, empirische feiten. Een 'voltooid leven' is dat hoegenaamd niet; dat is juist een subjectieve, existentiële ervaring. Dergelijke ervaringen zouden we moeten aanvaarden als deel van het leven, in plaats van ze krampachtig te bestrijden, of ze met een gearrangeerde dood te beantwoorden.

"Nota bene: dit heeft niets met God te maken. God hoeft niet te bestaan om 'voltooid leven' een slecht concept te vinden. Een van de ongelovige filosofen die het hiermee eens zouden zijn, is de Franse denker en musicoloog Vladimir Jankélévitch. Hij schreef veel over existentiële zingevingscrisis. 'Er bestaan geen pillen tegen verveling', schreef hij. Er bestaan ook geen pillen tegen het gevoel dat je leven voltooid is. Dat is geen medische kwestie. Jankélévitch beargumenteert dat vanuit een aristotelisch mensbeeld mens-zijn betekent voortdurend schipperen tussen potentie en actualisatie. De potentie van de mens is altijd eindelijk veel groter dan zijn actualisatie. Juist daarom is het een misvatting om van een 'voltooid leven' te spreken."

Ingrid Robeyns

Alicja Gescinska

Bastiaan Rijpkema

Robin van den Akker

Paul van Tongeren

Frank Ankersmit

Désanne van Brederode

Paul Teule

Bas Haring

Gert-Jan van der Heiden

Marli Huijjer